

UNPERFORMED YET MEANINGFUL “SPEECH ACTS”? BISHOP IOAN PLOSCARU’S POEMS OF DETENTION

Alexandru Daniel Magdalen
PhD student, University of Bucharest

*Abstract: The post-war Romanian poetry of political detention has not yet emerged from the relatively marginal concern it represents for the majority of literary critics. The consequence is that, even now, decades after the collapse of the communist regime, we have not yet begun to truly discover the multiple layers of meaning and the cultural significance that this distinctive form of literature can convey. This study aims to hermeneutically explore the prison poetry of Uniate Bishop Ioan Ploscaru, who spent fifteen years as a prisoner of conscience during a state-sanctioned crackdown on his religious community. The perspective adopted in examining his work *Cruci de gratii* (Crosses of Prison Grates) aims to address a paradox of communication which surfaces in his poems. Initially, these “rhymed reflections”, later featured in book form, were not intended to be listened to or read. Still, they imply a special kind of communicative purpose. Adapting the pragmatics concept of „speech act”, this article begins from this theoretical frame to advance an understanding of how a poetically structured act of virtual address can have psychological significance for its author in confronting the trauma of detention.*

Keywords: poetry of detention, speech act, coping with trauma, prisoner of conscience, communism

„Libertate de expresie”... în captivitate?

În spatele pseudonimului Ioan Andrei, cu care a fost semnat ciclul de versuri *Cruci de gratii*, s-a aflat episcopul Ioan Ploscaru. Atunci când regimul comunist a interzis activitatea Bisericii Greco-Catolice din spațiul românesc și a vizat chiar suprimarea fizică a membrilor săi, Ploscaru a fost arestat fără mandat în 1949 și s-a aflat în detenție pînă în 1955, după consacrarea sa ca episcop de Lugoj. Doar cu un an mai tîrziu, a urmat condamnarea lui pentru „trădare de patrie și uneltire contra ordinii sociale” (Andrei, 2018, 5). În consecință, a urmat a doua încarcerare a sa, care a durat pînă în 1964. În cei 15 ani petrecuți ca prizonier de conștiință, Ploscaru a urmat „periplul pușcăriilor comuniste din Uranus, Pitești, Gherla, Timișoara, Dej, Gherla, fiind eliberat în 4.VIII.1964, în urma decretului de grațiere a deținuților politici.” (Birtz & Kierein-Kuenring, 2009, 10). În această perioadă, în spatele grațiilor, autorul a conceput mental o amplă serie de poezii, compensînd „vidul” spiritual și ostilitatea organică resimțită în penitenciare față de intelectuali, în general, și față de cei cu credințe religioase, în special. Creațiile sale lirice din contextul detenției sunt centrate pe acest context și au o multitudine de trăsături distinctive, pe care, în parte, le vom aborda în continuare.

Paginile care urmează pornesc de la o considerație a lui Nicolae Balotă despre autorul poeziilor din ciclul *Cruci de gratii*. Criticul literar, cu care episcopul a împărtășit statutul nefericit de prizonier de conștiință, oferă următoarea caracterizare, într-o postfață cu titlul „Cuvinte despre părintele și poetul anonim”: „Seninătate a sufletului încredințat lui Isus și Măriei, eliberat în spirit de greul pămîntului!/ Libertatea aceasta era trăită - să n-o uităm - în lanțuri [...] În versurile acestea vorbea cu Domnul. [...] Deși profund personale, cuvintele sale sînt atribuite tuturor celor ce asemenea lui trăiau mărturia-martiriu a credinței lor, în temnițele comuniste” (Andrei, 2018, 328). Lăsăm, deocamdată, în așteptare problema semnificativă a asumării anonimului, pentru a ne concentra asupra influenței poeziei, ca un tip aparte de act

comunicativ, asupra „seninătății” și „libertății” interioare asociate acestui poet carceral. În mod specific, vom explora cum se conturează problema adresării în aceste *poezii-rugăciuni* și ce implicații are interacțiunea lor cu mentalul individual.

Poezia-rugăciune ca „act de vorbire”

În reprezentarea ideatică pe care autorul și-o construiește, în mod conștient și asumat, actul rugăciunii lirice are, în esență, valențele unui act de adresare. Aceasta fiindcă există, în primul rând, o situație virtuală de comunicare între conștiința umană și cea sacră, căreia cea dintâi are intenția de a-i adresa un mesaj, cu așteptarea unei forme de „răspuns”. Prin urmare, „rugăciunile” lirice din ciclul *Cruci de gratii* constituie, din perspectivă pragmatică, conglomerate de acte de vorbire, dacă *a posteriori* le-am integra, în mod artificial, în contexte posibile de comunicare. Totuși, deoarece aici nu urmărim o analiză pragmatică a discursului poetic, ci relevanța hermeneutică a acestui tip de adresare izolată de un context comunicativ obișnuit în societate, vom aborda numai implicațiile simbolice și psihologice ale unei asemenea inițiative atipice de comunicare.

Există studii recente care au aplicat realmente grile pragmatice și retorice în analizarea actelor verbale de ordin religios, cum ar fi rugăciunea, privindu-le, în general, ca „prestații” discursive, sau, uneori, chiar ca puneri în scenă, condiționate și implicate în desfășurarea vieții sociale a comunităților: „Rugăciunea este, prin excelență, o prestație de atitudine - în același timp internă și externă, o chestiune asociată deopotrivă sufletului și corpului. Crearea și diseminarea discursului ocupă, de asemenea, un loc central pentru rugăciune. Rugăciunea apare în cadrul circuitelor sociale care pune în relație pe cei care o practică la nivelul comunităților, în timp și spațiu. Deși se situează în cadrul corpurilor individuale, rugăciunea nu este doar personală, ci, de asemenea, socială.” (traducere din FitzGerald, 2012, 5). Aici, însă, nu vom urma direcția de studiu retorică sau pragmatică, și nici nu vom analiza efectele actului discursiv al rugăciunilor asupra celorlalți membri ai unui grup social, întrucât nu urmărim în mod deosebit nici caracterul persuasiv, nici elementele pragmatice dintr-o interacțiune verbală, iar cazul de față sfidează, oricum, contextele obișnuite de comunicare. De altfel, cum vom vedea, nici nu se pune problema unui real act de vorbire, în accepția pragmatică a conceptului, mai ales în acest context al izolării carcerale.

Circumstanțele necesare pentru un act de vorbire specific rugăciunii sunt *a priori* viciate în cazul poeziilor lui Ioan Ploscaru: carcera se substituie lăcașului de cult sau altor locuri propice meditației și ritualurilor religioase, iar grupurilor de credincioși le iau locul deținuți, în parte de drept comun, care sunt permanent monitorizați și frecvent pedepsiți, într-un regim explicit ostil, în mod sistematic și concret, oricăror manifestări religioase. Prin urmare, rămânem la a considera poeziile-rugăciuni din *Cruci de gratii* drept *acte de adresare*, în sens larg, ca intenție, dar care se arată viciate ca realizare și efect comunicativ.

Din mai multe considerente, ele par a fi sortite eșecului. Emițătorul, vocea lirică, rămîne în mod voluntar anonim și pare chiar depersonalizat, deoarece dorește să fie un reprezentant al comunității de credincioși catolici încarcerați de regimul comunist: „Următorul mănunchi de meditații rimate este expresia gândurilor și a sentimentelor întregului Episcopat Greco-Catolic și a preoților Bisericii Unite, din anii grei de închisoare, care pe atîția i-a costat viața” (Andrei, 2018, 9). Această pretenție de a fi considerat reprezentativ în mesajul transmis o putem privi ca fiind îndreptățită, dacă luăm în calcul consacrarea reală a lui Ioan Ploscaru ca episcop, așadar, și ca legitim „purtător de cuvînt” pentru comunitatea sa greco-catolică. Destinatarul, în sine, este absent din punct de vedere fizic, fiind supra-individual, supra-colectiv și, mai mult decît atît, imaterial și înțeles ca proiecție a unei realități absconse. Totodată, dacă urmărim logica acestei reprezentări, acest destinatar are o existență caracterizată de omnisciență, omniprezență și omnipotență, conform concepției creștine.

Să luăm în considerare, pe rând, aceste caracteristici în contextul unui act de vorbire, sau „act ilocuționar”, în accepția lui John Searle, ca „unitate de bază a comunicării lingvistice umane” (traducere din Searle, 1976, 1). Dacă acceptăm ideea omniscienței destinatarului, atunci tentativa de a-l informa ar fi inutilă. În plus, orice expresie demonstrativă a gândurilor sau atitudinilor în ceea ce-l privește și-ar pierde rostul. Dacă acceptăm, apoi, conjuncția dintre omnisciență (care cuprinde inclusiv progresia timpului) și omnipotența asociată unei entități privity drept creatoare și guvernatoare a vieții, atunci înseamnă că orice rugămintă din partea unei ființe umane limitate în scopul de a-i influența voința ar fi în aceeași măsură inutilă și inefficientă. În continuare, în cazul validității conjuncției dintre omniprezență și omnisciență, întregul act al adresării și-ar pierde sensul, întrucât și mintea umană este inclusă în cunoașterea și prezența spirituală a destinatarului sacru. Prin urmare, orice rugăciune, ca act asertiv, promisiv sau expresiv, în accepția lui Searle (*Cf.* Searle, 1976, 10-13), nu ar putea reuși, întrucât nu există nimic care să-i schimbe eului divin impresia despre emițător, care să-l influențeze să se încreadă sau nu în angajamentele acestuia din urmă, ori să-i sporească știința despre emoțiile și credințele celui care se roagă. Cu atât mai puțin poate fi eficient un act directiv, întrucât ființei umane îi lipsește nu numai statutul necesar pentru a emite o solicitare, ci și înțelegerea „planului” divin creat pentru viața umană. Acestea ar face să pară o aberație încercarea de a-l schimba și o blasfemie dorința de a lansa imperative la adresa destinatarului imaterial.

Cu toate acestea, dacă luăm în calcul problematica libertății de alegere în conceptualizarea unui asemenea aranjament, atunci există și o limitare voluntară a controlului pe care transcendentul îl are asupra existenței umane, precum și acordarea responsabilității indivizilor pentru propria viață. Apare, totodată, posibilitatea de a afecta în mod pozitiv sau negativ, într-un anumit grad, atât propriul parcurs, cât și al celorlalți. În acest cadru conceptual, destinatarul spiritual devine, în parte, și observator al alegerilor și acțiunilor umane, care pot fi decisive în (ne)îndeplinirea intențiilor entității universale, cu toate consecințele posibile. Din această digresiune putem să ajungem la o problemă relevantă pentru poetul ales: odată cu creșterea probabilității de a face alegerea corectă, crește și cea de a fi răsplătit pentru acest merit și, drept urmare, de a beneficia de înfăptuirea actului promisiv al mîntuirii.

Contextul „comunicării” poeziilor carcerale

În cadrul fenomenului de concepție și răspîndire pe scară largă a „liricii de detenție” în sistemul concentraționar comunist din România, se pare că poezia lui Ioan Ploscaru nu a fost, totuși, împărtășită altor deținuți, în special din cauza regimului de „izolare” la care a fost supus. Astfel, așa cum mărturisește în memoriile sale autorul în privința naturii și „destinației” liricii de detenție căreia i-a dat naștere: „[...] memoria-«zdreanță» a cules și a imprimat versuri pe care apoi le repetam aproape zilnic în fiecare după-masă.// Atunci nu credeam că voi mai fi liber și că le voi putea copia într-un caiet; nu le-am făcut pentru a fi citite și de alții. Le-am închinat numai lui Isus Mîntuitorul și Preasfintei Sale Mame.// Aceste versuri erau un suspin, o strigare, o invocare sau un act de adorare închinat lui Dumnezeu! [...] Eram fericit și liniștit. Conversam cu cerul, cu natura, chiar dacă nu o vedeam. La început, meditam misterele credinței, trăind clipe minunate. Nu mai eram singur...” (Ploscaru, 2018, 204). De asemenea, atunci cînd împărțit celula cu alți deținuți, se pare că autorul a păstrat pentru sine poeziile concepute și „verbalizate” în minte (*Cf.* Andrei, 2018, 327).

Procesul comunicării poetice, venind pe un fond al avidității intelctelor captive, a avut loc, în schimb, în cazul unor poeți încarcerați bine-cunoscuți precum Radu Gyr, Nichifor Crainic și Andrei Ciurunga. Versurile lor, în bună parte, „cîntece” de jale sau, uneori, „îmnuri” militante, cu pronunțate conotații tradiționale, (religioase sau nu) au intrat toate în cicluri de comunicare în lanț. Prin folosirea codului Morse, spre exemplu, asemenea texte au

circulat intens în interiorul sistemului penitenciar Geambei, 2015, 761). Ele au fost, relativ în secret, discutate, reproduse și însușite personal în sistemul carceral, ceea ce a făcut ca „sute de mii de versuri” (Popa, 2012, 239) să fie „salvate datorită memoriei deținuților” (Popa, 2012, 239). Astfel, treptat, cu mari dificultăți, dar și cu certitudinea reușitei, s-a format un întreg „folclor” al liricii carcerale.

În aceste „acte de vorbire” intermediare - deși deviate uneori în expresia și semnificațiile lor originare - mesajele poetice au ajuns cu succes la destinatari (de gradul I sau al II-lea). Aici este vorba, în principal, despre evocarea unor stări emoționale cauzate de condițiile de detenție, despre luări de poziție cu îndemnuri la rezistență morală față de regim, ca și la reamintirea „rădăcinilor” culturale și a identității naționale, în contextul „sovietizării” ideologice din primele etape ale regimului comunist din spațiul românesc. O probă a efectului lor constă în numeroasele mențiuni din mărturiile de detenție publicate ulterior prăbușirii acestui sistem politic. „Meditațiile rimate” din ciclul *Cruci de gratii*, prin contrast cu astfel de poezii, *nu au fost puse* în circulație, ele avînd cu totul alt scop și destinatar.

Imperativul auto-exprimării

În contextul carceral, un prizonier de conștiință are, în mod inevitabil, nevoie de modalități pentru a-și exercita, fie și într-un grad minimal, libertatea de gândire și de exprimare. Or, dacă el aderă și la logocentrism viziunii iudeo-creștine asupra lumii, atunci, libertatea prin cuvînt pare să aibă cu atît mai multă semnificație. Aceasta, în special, cînd cuvintele articulate care îi exprimă liber cugetarea se umplu de fascinația pentru existența metafizică sau pentru nemărginire. Astfel, apare necesitatea comunicării, a adresării către o altă conștiință care să-i înțeleagă prizonierului fluxul ideilor și problemele existențiale, sau cel puțin să-i ofere consolarea receptivității față de sentimentele, aspirațiile sau lamentațiile sale. Această necesitate se arată tot mai stringent odată cu pierderea ființei umane într-un spațiu al interdicțiilor. Extinderea rizomatică a puterii politice asupra gândurilor și acțiunilor atinge gradul extrem în nucleul transformator și „purificator”, în sensul distrugerii, al mediului concentraționar aflat sub controlul unui regim totalitar. Așa cum remarca Hannah Arendt: „Lagărele de concentrare și exterminare ale regimurilor totalitare slujesc ca laboratoare în care se verifică credința fundamentală a totalitarismului că totul este posibil. În comparație cu aceasta, orice alte experiențe sînt de importanță secundară [...] Dominația totală [...] este posibilă doar dacă absolut fiecare persoană poate fi redusă la o identitate niciodată schimbătoare de reacții [...]” (Arendt, 1994, 567-568). Prin urmare, astfel de condiții, care sunt proiectate să „dizolve” identitatea individuală a omului religios - cu întregul bagaj spiritual prin care se definește - provoacă un impuls firesc și organic de a se auto-exprima, de a reacționa pentru propria supraviețuire psihologică.

Vom clarifica, pentru început, că „libertatea de exprimare” pe care o avem în vedere în circumstanțele izolării carcerale constă în tentativa de compensare a unui simț acut al claustrării și al interdicțiilor permanente, generate de aparatul de represiune. Este vorba, altfel spus, despre o încercare de eliberare mentală, care nu poate, în mod normal, să fie considerată libertate de expresie, fiind insuficientă. Ea este, însă, cu atît mai utilă - dacă nu chiar indispensabilă - cu cît nu par să mai existe alte opțiuni într-un asemenea mediu. Paradoxul existenței unei astfel de libertăți, chiar în sensul ei cel mai slab, este chiar mai accentuat cînd înțelegem că auto-exprimarea nici măcar nu a avut loc. Conform relatării criticului N. Balotă, cu care autorul a împărțit aceeași celulă în Penitenciarul Pitești, Ioan Ploscaru nu și-a verbalizat poeziile. Aceasta se explică prin faptul că libertatea de expresie, în accepția pe care o dăm aici noțiunii, s-a manifestat la el tocmai *prin tăcere*, prin abstragerea din contingent, pentru a deveni doar ulterior manifestă în scris, odată cu publicarea ciclului de versuri, la mult timp după dispariția contextului prohibitiv.

Curajul de a da curs unui act comunicativ în circumstanțe peste măsură de potrivnice se cere întemeiat pe puncte de sprijin stabile și puternice, chiar și la un nivel strict simbolic. În general, comunicarea intimă și disimulată, deci, ferită de supravegherea și controlul regimului politic, întrunește premisele acestei minimale libertăți de expresie în captivitate. Totuși, în cadrul exprimării interioare, pentru a implica în mod profund mentalul deținutului și a produce o reală consolidare a voinței, se impune, spre exemplu, prezența unor imagini forte. În acest ciclu liric, ele dobândesc o triplă semnificație: a puterii, libertății și dreptății deopotrivă.

Chiar și în cazul „hrănirii” mentale cu asemenea reprezentări, apar niște precondiții: autorul trebuie să plătească un anumit „preț” pentru a accede mental la resursele instanței simbolice la care face apel. Cu alte cuvinte, intervine un scenariu al sacrificiului necesar pentru a primi atât ascultare, cât și o împărtășire din starea elevată de conștiință pe care o asociază reprezentării transcendentului. Astfel, suferințele carcerii devin nu doar originea dorinței de evadare spirituală, ci și o parte a unui scenariu existențial pentru omul religios.

Înfruntarea condițiilor dificile ajunge să fie o premisă care îl îndreptățește pe autor să se adreseze sacralului prin rugăciunile sale lirice, care nu sunt dominate de un scop estetic, privit ca indice al artificialității. Deși au forme artistice, acestea sunt considerate a fi autentice și sincere, prin deplasarea accentului asupra actului personal de adresare: „Nu le scriu din glorie deșartă -/ cu gând de măiestrie, ori de artă, Ci le-ofer ca jertfă de-nchisoare/ ca să-ți stea de veghe la chivot/ un buchet [...] de plătind și-albastru miosot” (Andrei, 2018, 15). Prin intermediul lor apare o ilustrare a *topos*-ului crucii creștine, pe care credinciosul decide să o poarte. El urmează astfel un aranjament care ar conduce, odată cu depășirea încercărilor, la o recompensare ulterioară a credinței spirituale, într-o etapă ideală, a „vieții de apoi”. Or, pentru un creștin, această aspirație este deopotrivă un motiv de întărire a propriilor convingeri fundamentale și un imbold către actul rugăciunii.

În situația unei persoane cu înclinație pentru „arta cuvântului”, însă, nu este cu adevărat suficientă această libertate secretă pe care o oferă actul intern al adresării către o reprezentare a sferei metafizice. Dată fiind fixarea rugăciunilor în șabloane convenționale, autorul tinde să conștientizeze, chiar și în mod nemărturisit, existența unei constrângeri a uniformității. Nu poate fi deci găsită adevărata libertate a cuvântului în fața „infinitudinii” pe această cale. Prin urmare, sunt necesare particularitățile expresiei personale. Or, aici intervine imperativul poetic, necesitatea procesului de creație personală, în scopul de a întregi tabloul adresării.

Rugăciunea lirică - o comunicare cu sine

Actul rugăciunii, pentru acest poet, se constituie într-un mijloc viabil care permite exercitarea independenței de gândire față de imperativele ideologice ale sistemului comunist. Într-un sens clasic, rugăciunea reprezintă un act personal de „comuniune” cu o instanță divină și cuprinde poziții privind „mărturisirea, recunoștința și intervenția (în ruga pentru necesitățile altora)” (van Huyssteen & Vrede, 2003, 696). Bineînțeles, în cazul de față, „rugăciunea” este complet atipică și, în plus, secretă în faza ei primară, nescrisă. Aprofundarea textelor lirice cu acest profil o vom face punând, totuși, în paranteze grila religioasă de interpretare, spre a înțelege relevanța acestui tip de text pentru un public mai larg, dincolo de comunitatea credincioșilor catolici, în particular, sau creștini, în general. Trebuie să notăm încă de acum faptul că aceste tipuri aparte de rugăciuni nu au avut manifestări concrete. Ele au fost (și rămân) numai parțial realizate, prin existența mesajului - cu dorințele și intențiile care îi sunt asociate - dar în absența laturii ritualice, de gestică și verbalizare. Este, de altfel, firească această restrângere, având în vedere condițiile de monitorizare, (auto)cenzură și sancționare impuse în mediul carceral.

În decursul conceperii, memorării și repetării cvasi-incantatorii a rugăciunilor lirice, intimitatea spirituală tinde către o stare de comuniune. Această dispoziție este caracterizată de

reprezentarea ideatică și trăirea ei emoțională ca o solidaritate a sinelui individual cu un sine supraindividual. Pe această cale, se declanșează o schimbare calitativă a stării psihologice, mai aproape de o viziune a libertății, prin deschiderea orizontului imaginativ către reprezentări investite cu aura nemărginirii.

O răscruce a timpului: între uitare, chin și moarte

Libertatea oferită de actul rugăciunii are mai multe dimensiuni. Dacă o raportăm la demersul de „accesare” a sferei metafizice, ea are mai multe fațete importante, cu implicații în sensul autosugestiei. Motivul constă în tripla ei ancorare în timp și punerea în relație a acestei ancorări cu viața morală a celui care se roagă. Aceasta deoarece, prin natura sa, discursul unei rugăciuni privește o examinare a caracterului uman prin prisma unui set de valori sau reprezentări, care informează atât viața internă, spirituală, cât și cea externă, corporală. În acest sens, facem referire și la caracterizarea multidimensională a rugăciunii oferită de William FitzGerald: „Ca adresare înaintea ființelor divine, rugăciunea abstractizează și amplifică aspecte discursive proprii comunicării, în ansamblul său [...] rugăciunea ca practică de tip cognitiv, social și material, prin care ființele umane se localizează pe sine [...] în relație cu divinul. Ca discurs adresat ființelor divine, rugăciunea este concepută să aducă la conștientizare caracterul nostru uman și condiția de ființe simultan «lingvistice» și corporale” (FitzGerald, 2012, 6). În acest studiu de caz, având în vedere descrierea sintetică a lui FitzGerald, vom păstra pentru aprofundare aspecte care privesc problematica adresării umane către divinitate, precum și legăturile dintre mesajul rugăciunii și caracterul moral uman. Astfel, chiar și la nivel implicit, putem observa, de pildă, apelul la „iertarea dumnezeiască” pentru eliberarea de povara greșelilor din trecut. În același timp, suferința actuală din detenție apare, pe de-o parte, ca ispășire a păcatelor, iar, pe de alta, ca premisă a unei ulterioare „răscumpărări” de ordin spiritual. Aici, intră în acțiune și factorul responsabilității morale, considerat decisiv pentru a face posibilă realizarea aspirațiilor din care pornesc actele de rugăciune. Pe această cale, soluționarea problemelor existențiale din trecutul și viitorul personal depinde de automotivarea morală din prezentul carceral, ca fază de răscruce pentru credincios. Apoi, luând în considerare această legătură, se conturează și așteptarea binecuvântării de a intra într-o ordine perenă a fericirii și purității imateriale, în proiecția unui viitor ideal. Vom urmări, mai departe, aspecte relevante ale acestei triple ancorări a rugăciunilor poetice concepute de Ioan Ploscaru.

Depășirea problematicii trecutului

Celula este spațiul de martirizare a prizonierului creștin, care își acceptă această „cruce”, povara pe care trebuie să se arate demn de-a o purta fără a se prăbuși moral: „cu bîrne și fiare și timpul de chin, [...] / din noaptea mea lungă la ceruri închin/celula mea numărul nouă!” (Andrei, 2018, 19). Într-un scenariu simbolic al urcării Calvarului cu crucea pe umeri, pentru împlinirea unui destin, privirea cere să rămînă concentrată asupra finalității, asupra imaginii de ansamblu și scopului. În felul acesta „călătoria” poate fi dusă pînă la capăt fără ca ființa umană să se „prăbușească” înainte de vreme, sub greutatea inerente vieții, din lipsa viziunii și a perseverenței. De aceea, remarcăm această viziune, în care temnița - reprezentînd povara existenței, în parcursul către răscumpărarea sufletului - devine o marcă a sacrificiului merit să fie adus la punctul terminus al destinului. Cu alte cuvinte, în „Judecata de apoi”, care este astfel anticipată, imaginea celulei va constitui o probă a acceptării acestor greutăți și a asumării răspunderii de a depăși obstacolul represiunii politice, în procesul îndeplinirii preceptelor religioase.

Răspunderea față de prezent

O altă fațetă privește, în virtutea naturii mesajului, ridicarea autorului la rangul de „martor” al istoriei, fie ea și limitată, personală. Orice tentativă de a evalua și articula în comunicarea concretă realitatea scenelor de represiune este aspru sancționată, odată descoperită. În cazul acestui tip de adresare, însă, autorul are libertatea de a „depune mărturie” în fața unei „instanțe” supraordonate tribunalelor concrete. Miza nu este, însă, simpla blamare a regimului totalitar, ci sublinierea propriei inocențe în același timp cu exprimarea dreptului firesc la o compensare „substanțială”, dar transpusă în planul spiritului, pe fondul *modului* în care autorul a îndurat abuzurile. Aspirația de a ajunge la reușita unei comunicări și a unei comuniuni cu transcendentul face parte, în acest caz, din răsplata așteptată.

Cu toate că, în sens circumstanțial, detenția politică se arată, în mod paradoxal, ca un obstacol implacabil și, în același timp, util *in extremis*, din punctul de vedere al dezvoltării morale, ea este, prin natură, o profundă nedreptate. Altminteri, nu s-ar justifica dorința „măsurilor reparatorii”, fie ele și pur simbolice. În același timp, această idee pare să contrazică ipoteza existenței unui destin bazat pe acțiunea providenței. Contradicția poate, însă, să-și găsească o rezolvare dacă verdictul injust al proceselor înscenate politic și condamnarea care decurge din ele sunt puse în paranteză, ca simple pretexte, menite să pună la încercare, în esență, credința prizonierului de conștiință în viziunea creștină asupra lumii.

Această reevaluare se încadrează, în sine, într-un șablon care recuperează, în parte, scenariul istoric al „mucenicilor”, al martirilor ulterior canonizați, pe fondul îndurării unei morți impuse, premature și violente. Ceea ce rămâne din acest model este ideea de compensare a suferinței prezente cu o stare de fericire, cu o împlinire de sine într-un viitor nedefinit și anistoric. Această proiecție, concretizată prin expresia literară a rugăciunii, este de natură să micșoreze presiunea psihologică și să încurajeze continuarea acestui tip de *libertate în interdicție*. Se pune, astfel, în mișcare un proces poietic de autosugestionare și automotivare.

Suferințele provocate prin tortură și privațiuni sunt investite poetic cu sensul sacrificiului religios. Această formă de renunțare se dorește a fi o replică - deopotrivă răspuns și reconstituire - la modelul patimilor lui Iisus. Sesizăm, în acest sens, implicația unui *imitatio Christi* lipsit de vanitate și integrat într-un proces de asumare a propriului destin. De asemenea, poetul își exprimă respingerea față de pretenția de a merita o repetare a acestui scenariu al jertfei divine pentru „răscumpărarea” greșelilor și a scăderilor morale umane. În plus, se manifestă dorința unei asumări personale, chiar colective, a răspunderii față de propria existență: „O viață-am oferit la cer,/ Jertfa Ta de Miel spre bolta-albastră,/ răsplătește-o în foi de palmier/ și primește-n locul ei pe-a noastră.” (Andrei, 2018, 39). De asemenea, acceptarea sacrificiului de sine capătă semnificația recuperării „paradisului pierdut”, prin „ofranda” vieții personale, chiar dacă această ocazia acestei asumări apare, în principal, prin forța împrejurărilor. Așadar, interpretarea parcursului personal și atitudinea față de moarte și spiritualitate sunt punctele care converg către formarea „aureolei” specifice martirului religios. În simbolistica iudeo-creștină, frunzele sau ramurile de palmier, la care se face referire în aceste versuri, reprezintă victoria spiritului asupra morții adesea asociată modelului de martir: „[...] încă din Noul Testament, palmierul a fost pus în legătură cu martiriul (C. Rev. 7.9) și folosit pentru a ornamenta plăci funerare și morminte în catacombe, ca semn pentru moartea triumfală a martirului. [...] Pe mozaicuri și sarcofage, el are conotația paradisului, iar Hristos este frecvent portretizat printre palmieri în ceruri.” (Marthaler, 2003, 813). Acest nimb asociat celor uciși pentru credința lor într-o instanță spirituală ordonatoare vine ca o reactualizare umană a sacrificiului hristic, a modelului „ultim” de triumf al vieții spiritului asupra morții, pentru creștini.

Moartea prin suferință, așa cum și-o imaginează autorul, este privită ca fiind deopotrivă sfârșit și început, așa cum demonstrează următoarele versuri din poezia „Rugăciune pentru martiriu”: „îndată ce stâlpii vieții se rup/scăpați dintr-o dată de chin și păcate/de două ori liberi, de temniți și trup.” (Andrei, 2018, 39). Pe de-o parte, are loc distrugerea „edificiului” corporal, cu pierderea unui presupuse acumulări de păcate asociat de creștini existenței umane, alături de evadarea ultimă dintr-un dublu prizonierat, într-o perspectivă apropiată ideii platoniciene negative și reduționiste de corporalitate ca „temniță” a sufletului. Pe de altă parte, această „evadare” este privită ca prag al renașterii într-o lume ideală a eternității spiritului liber.

Așteptarea „trecerii”

Din perspectiva reprezentării creștine a parcursului către armonia originară, edenică, devin importante condițiile care au făcut posibil acest destin, „piatră de încercare” a credinței și, în același timp, „pedeapsă” necesară pentru eliberarea de păcate, origine sau nu: „Trecînd prin seninul ce lumile-și ninge/ să-ți spunem iubirea fierbinte și-n cer,/ purtînd odăjdii porfira de sînge/ și scumpe trofee: cătușe de fier.” (Andrei, 2018, 39). Altfel spus, poetul ne arată că s-ar cuveni păstrată și arătată ca mărturie și exemplu această reprezentare arhetipală a purtării „crucii” pentru împlinirea „planului” providențial.

Pentru a avea acces, în mod autentic, la recompensarea spirituală a martirilor, autorul cere prin rugăciunea sa poetică posibilitatea de a urma efectiv această cale. În chip paradoxal, mesajul poetic ne dă impresia unei morți acceptate ca plată. În acest cadru, ea constituie perspectiva fatală a reușitei aparatului represiv, de altfel, complet ostil credincioșilor și credinței religioase în sine. Totuși, așa cum am arătat, înțelegerea decesului depășește reprezentarea ei biologică, ca încetare a funcțiilor vitale. Ceea ce eul poetic arată că dorește, în realitate - fiind plasat în acest cadru extrem, dur și aproape imposibil de combătut - este moartea ca *trecere* în „veșnicie”.

Vocea lirică pare să ceară dezvoltarea acelor calități și capacități definitorii pentru mucenicii creștini din istorie: „Deschide-ne poarta cărării regale/ de cerești și roșii trandafiri,/ cea mai scurtă și mai dreaptă cale,/ cea de confesori și de martiri.” (Andrei, 2018, 40). Printre aceste virtuți amintim persistența credinței sub tortură și sub amenințarea unei morți iminente, respectiv, acceptarea pierderii vieții în locul trădării credinței alese, considerată de mucenici ca fiind complet corectă și salvatoare, deci, vitală pentru un om aflat în căutarea adevărilor spirituale. Așadar, ceea ce poetul exprimă în text este dorința de a putea reactiva un asemenea model comportamental în contextul detenției sale. Scopul este de a demonstra noblețea și puterea unui creștin arhetipal, împreună cu libertatea de a accepta cea mai dificilă ieșire din impas, anume, moartea în chinuri. Aici, motivul este reactualizat în reflecția asupra contextului extrem al controlului totalitar. În acest sens, oferirea promisiunii de a urma calea sacrificiului de sine și reafirmarea credinței sunt toate intenții și dorințe pe care autorul le asociază mesajului articulat prin actul poetic de adresare către destinatarul său metafizic.

Autorul accentuează faptul că măsurile de coerciție sunt limitate la planul corporal, insistînd, deci, asupra incapacității lor de a-l afecta în planul spiritualității, care rămîne un fel de ultim „bastion” al libertății umane. Putem vedea în poezia „Cinci cruci pe cer” această atitudine de reafirmare a demnității ființei umane în contextul carcerii, care servește tocmai intenției de-a distruge prin tortură această stare: „-N-au dușmanii, Doamne, atîta fier,/ lanțurile lor sînt prea puține/ să ucidă dorul nost’de cer/ să ne-nchidă dragostea de Tine.” (Andrei, 2018, 24-25). Aici sunt utile, totuși, cîteva precizări. Într-un cadru ideal, ni se exemplifică ideea neafectării convingerilor ferm înrădăcinate ale unei persoane față de orice fel de constrîngeri exterioare.

Versurile de mai sus ilustrează această înțelegere prin motivul trăirii religioase, care

implică și afectivitatea, ceea ce pune, însă, o problemă pentru validitatea exemplificării. Motivul îl reprezintă influența masivă a torturii asupra psihicului uman, aceasta cauzând adesea afectări emoționale grave, precum tulburarea de stres post-traumatic (TSPT): „Persoanele care suferă de TSPT re trăiesc, în mod repetat și cu intensitate, evenimentul traumatic la nivelul gândurilor, percepțiilor, imaginilor sau viselor lor. Ei pot fi conștienți că își reamintesc o experiență anterioară, sau pot avea halucinații, amăgiri ori întoarceri neașteptate în trecut, care îi determină să se simtă ca și când trauma se repetă în realitate, în prezent. [...] TSPT este cel mai probabil să fie cauzată de traume în care moartea și vătămarea sunt pricinuite de alte ființe umane: război, tortură, viol, terorism și alte tipuri de atac personal [...]”. (Strickland, 2001, 505-506). Deci, afirmarea stabilității afective a întregului colectiv de prizonieri de conștiință creștini (catolici) este dificil de susținut în mod credibil prin reprezentant. Cu toate acestea, putem lua generalizarea în sensul său slab, de auto-sugestie: propria încurajare de a nu abandona, sub presiunea supliciilor, credința în Dumnezeu și visul mântuirii. Ca reflecție neexteriorizată în mediul carceral, versurile sugerează o sfidare a puterii distructive pe care o are tortura asupra poetului și a celor care îi împărtășesc viziunea.

Această formă interioară de *protest pasiv* este o altă manifestare a „libertății de exprimare”, care, implicit, ține seama de profunda vulnerabilitate și nesiguranță a ființei corporale. *Revolta* nu este, în acest caz, distructivă, ci, în mod atipic, este *constructivă*, întrucât privește susținerea victimelor, mai degrabă decât blamarea tortionarilor. De asemenea, emoții precum „dorul” și „dragostea” le vom interpreta mai mult drept aspirații „diafane”, dar motivate rațional și asemănătoare cu emoțiile comune doar prin analogie. Aceste trăiri sunt mai puțin susceptibile de a fi alterate prin coerciție, deoarece obiectul afecțiunii este abstract sau vag reprezentat și, mai mult decât atât, aparține unui alt plan al existenței, independent față de cel concret. Puritatea abstracțiunii care este inaccesibilă acțiunilor fizice poate, așadar, să determine o rezistență a acestor trăiri față de presiunile conjuncturale.

Meritele actului meditativ de adresare

Prin urmare, rugăciunea tinde să confirme condițiile necesare pentru a pune sinele auctorial în acord cu percepția sa asupra providenței. Am redenumit, în acest context, actele de vorbire generic drept *acte de adresare*, dată fiind lipsa verbalizării manifeste, într-o situație de falsă comunicare, lipsită de latura interpersonală concretă. Chiar atunci când apare ocazia de a cere intervenția providenței, adesea, poetul se întoarce la nivelul propriilor atitudini și a conformării lor la preceptele creștinului „model”: „Nu ți-am cerut traiul fericit./ [...] ci speranța de-a te fi iubit/ dincoace și dincolo de moarte” (Andrei, 2018, 46). Odată cu persistența în poezia-rugăciune, autorul își aprofundează, așadar, un simț al sprijinului și al păcii interioare din reflectarea acestei autoafirmări în fața „ascultătorului” imaterial într-una față de sine.

Independent de reușita veritabilă a actului de comunicare, care nu poate fi oricum verificată în mod concret, apare, astfel, o reușită a efectului secundar și, poate, subconștient al *auto-adresării*. Cu alte cuvinte, acest act poetic nemanifest, pe care episcopul Ioan Ploscaru îl proiectează și îl actualizează, converge către persuadarea și motivarea lui în a-și menține, în mediul ostil al închisorii, libertatea tănuită de a fi fidel paradigmei de gândire și conduită creștină. În felul acesta, autorului îi sporește încrederea în probabilitatea de a fi inclus în scenariul mântuirii, care transpare din povestirile biblice. Actele expresive incluse în poeziile-rugăciuni au un rol important în întărirea voluntară a stărilor emoționale pozitive, odată cu dezvoltarea și repetarea discursului liric interior. Elementele proprii actelor directive tind să redea simțul stimei de sine și senzația unei puteri simbolice. Aceasta se întemeiază, în principiu, pe încrederea în sine conturată ca efect al credinței religioase, prin încadrarea

sinelui în concepția scenariului divin. Cu atât mai mult, deci, se conturează pornirea autorului de a-și exercita „libertatea de exprimare” interioară și auto-motivantă prin continuarea acestor acte poetice în captivitate (care, aproape prin definiție, implică demoralizarea).

Așadar, în pofida unei aparente lipse de utilitate în actul de adresare către o conștiință transcendentă, acesta își dovedește importanța pentru menținerea unei structuri interne raționale și a unei minimale libertăți de exprimare. La rândul său, această funcție contribuie la „supraviețuirea” acelei structuri mentale ordonatoare și, implicit, a integrității psihologice a autorului încarcerat.

BIBLIOGRAPHY

Andrei, Ioan, *Cruci de gratii: Versuri din închisoare*, ediția a 3-a, cu argument de Alexandru Mesian, Episcop de Lugoj, și postfață cu titlul „Cuvinte despre părintele și poetul anonim” de Nicolae Balotă, Tîrgu Lăpuș, Galaxia Gutenberg, 2018.

Arendt, Hannah, *Originile totalitarismului*, traducere de Ion Dur și Mircea Ivănescu, București, Humanitas, 1994.

Berard L. Marthaler (coord.), *New Catholic Encyclopedia*, ediția a 2-a, vol. 10, Thomson-Gale, Farmington Hills, Michigan, 2003.

Birtz, Mircea Remus, p.dr (coord.), Kierein-Kuenring, Manfred, dr, *Episcopul IOAN PLOSCARU, într-o prietenie epistolară de douăzeci de ani*, cuvînt înainte de Manfred Kierein-Kuenring, Cluj-Napoca, Napoca Star, 2009.

FitzGerald, William, *Spiritual Modalities: Prayer as Rhetoric and Performance*, University Park, Pennsylvania, Penn State University Press, 2012.

Geambei, Lavinia-Ileana, „Ars Poetica in the Poetry of Detention” în *Journal Of Romanian Literary Studies*, nr. 6/2015, Tîrgu-Mureș, Arhipelag XXI Press.

Ploscaru, Ioan, *Lanțuri și teroare: Drama Bisericii în închisorile comuniste*, ediția a 2-a revăzută și adăugită, Tîrgu-Lăpuș, Galaxia Gutenberg, 2018.

Popa, Ilie, „Antologia liricii de detenție în spațiul românesc” în *The 37th Annual Congress of the American-Romanian Academy of Arts and Sciences (ARA): The University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere” June 04-09, 2013 Proceedings*, 2012, <http://www.ara-as.org/index.php/proc/article/download/1127/>

Searle, John R., „A Classification of Illocutionary Acts” în *Language in Society*, vol. 5, nr. 1, Cambridge, Cambridge University Press, apr. 1976.

Strickland, Bonnie R.(ed.coord.), *Gale Encyclopedia of Psychology*, ediția a 2-a, Farmington Hills, Gale Group, 2001.

Van Huyssteen, J. Wentzel Vrede (coord.), *Encyclopedia of Science and Religion*, ediția a II-a, Thomson-Gale, Farmington Hills, Michigan, 2003.